

Marginalisering og arbejdsmarkedspolitik

Teoretiske og empiriske betragtninger

Af Michael Rosholm, professor, Afdeling for Nationaløkonomi, Århus Universitet og AKF

Introduktion

Et af de fremmeste formål med arbejdsmarkedspolitikken – og i et vist omfang også socialpolitikken – må være at undgå at folk ender i den ulykkelige situation at de ufrivilligt befinder sig »på kanten« af arbejdsmarkedet, hvilket jeg indtil videre vil betegne som marginalisering; en mere præcis definition af marginaliseringsbegrebet findes i næste afsnit. Når man skal vurdere den førte arbejdsmarkedspolitik er det derfor naturligt at undersøge hvor godt den bidrager til at forhindre at »for mange« bliver marginaliserede. Dette er emnet for denne artikel, hvor jeg eksplicit vil tage fat i to instrumenter i arbejdsmarkedspolitikken – aktivering og dagpengesatsen – for at vurdere i hvilket omfang anvendelsen af disse instrumenter kan bidrage til at forhindre og/eller afhjælpe marginalisering.

Grunden til at vi som økonomer overhovedet beskæftiger os med begrebet marginalisering er naturligvis, at marginalisering har alvorlige konsekvenser, både for den enkelte, men også for samfundet og samfundsøkonomien. For den enkelte er der naturligvis i første omgang tale om at det økonomiske råderum begrænses af fraværet af et arbejde. Yderligere konsekvenser af ledighed og især marginalisering er dokumenteret i både nyere empirisk økonomisk forskning men også – især –

i den socialpsykologiske litteratur: Ledighed fører til tab af identitet, tab af selvværd, og tab af status.¹

De samfundsøkonomiske konsekvenser af marginalisering er alvorlige: for det første er der tale om tabt produktion ganske som i forbindelse med almindelig arbejdsløshed. Desuden er der samtidig øgede omkostninger til det offentlige i form af de direkte udgifter til forsørgelse, men også de indirekte udgifter til sagsbehandling, aktivering osv. Endvidere er gruppen af marginaliserede måske netop karakteriserede ved at i hvert fald en del af dem er blevet irrelevante for selve løndannelsen; de er blevet »outsidere« i økonomisk forstand. Dette har som konsekvens at de ikke længere er med til at holde lønnen nede, når vi befinder os i et opsving. Konsekvensen vil være at jo større omfang af marginalisering, jo højere vil den arbejdsløshedsprocent være, hvor inflationen begynder at stige. Desuden vil en stor gruppe af marginaliserede yderligere bidrage til at mindske kvaliteten af information på arbejdsmarkedet: strenge søgekrav til disse marginaliserede vil få virkninger som søger ny arbejdskraft til at være tilbageholdende med at søge blandt de langtidsledige, idet risikoen for at ansætte en person med utilstrækkelige kvalifikationer vil være stor.

Jeg vil i denne artikel diskutere, hvorvidt aktiv arbejdsmarkeds- og socialpolitik kan afhjælpe marginalisering, samt analysere hvorvidt en reduktion af dagpengesatsen kan forbedre lediges incitament til at søge beskæftigelse. Konklusionen er, at overdreven brug af aktivering er skidt, og at en sænkning af dagpengesatsen vil have en relativt beskedne effekt på bevægelser ind i beskæftigelse samt potentielt en utilsigtet effekt på bevægelser ud af arbejdsstyrken.

Jeg vil derfor argumentere for at der bør aktiveres mindre end i dag, og for at man skal være forsigtig med at røre ved dagpengesatser m.m., før man har undersøgt konsekvenserne heraf.

Artiklen er bygget op som følger: i næste afsnit følger en diskussion af begrebet marginalisering, og der introduceres en operativ definition af dette begreb. Desuden diskuteres marginaliseringens omfang med udgangspunkt i forskellige empiriske undersøgelser. I afsnit 3 diskuteres de potentielle effekter af aktiv arbejdsmarkeds-politik teoretisk, og den empiriske forskning indenfor området gennemgås selektivt. Afsnit 4 indeholder en diskussion af de økonomiske incitamenters betydning. Desuden findes en kort diskussion af den relativt beskedne danske empiriske forskning indenfor dette område.² Endelig indeholder afsnit 5 en afrunding og diskussion af, hvad vi så kan gøre for at afhjælpe marginalisering, og den nyligt vedtagne arbejdsmarkedsreform vurderes med udgangspunkt i artiklens hovedpointer.

2. Marginaliseringsbegrebet

Siden starten af 90'erne har der været tradition for at analysere marginalisering i Danmark ved at definere marginalisering som en tilstand man befinder sig i, når man har været ledig i mindst 80% af de seneste tre år og herefter analysere bestande og bevægelser i forhold til denne (pseudo-) tilstand. Jeg vil argumentere for at denne marginaliseringsdefi-

nition ikke er hensigtsmæssig; den er for det første ad hoc, idet de 80% ikke er et udtryk for nogen naturlig grænseværdi. Den er for det andet teoriløs; marginalisering hænger således ikke på en intuitivt forståelig måde sammen med de dynamiske processer på arbejdsmarkedet. Den er for det tredje statisk forstået således at godt nok kan bevægelser ind og ud af tilstanden analyseres, men de underliggende dynamiske processer ignoreres. Dette har for det fjerde den konsekvens at man ikke fanger de underliggende kausale transitioner mellem forskellige mere klart definerede tilstande på arbejdsmarkedet (beskæftigelse, arbejdsløshed, etc.). Den uheldige konsekvens af denne tradition har været at den har fjernet fokus fra de underliggende kausale bevægelser mellem arbejdsmarkeds-tilstande, som fører til, at nogle folk pludselig befinder sig på kanten af arbejdsmarkedet.

Et par bud på en definition af marginalisering, som ligger tættere op ad økonomisk teori kunne i stedet være de følgende;

En marginaliseret er en ledig som er

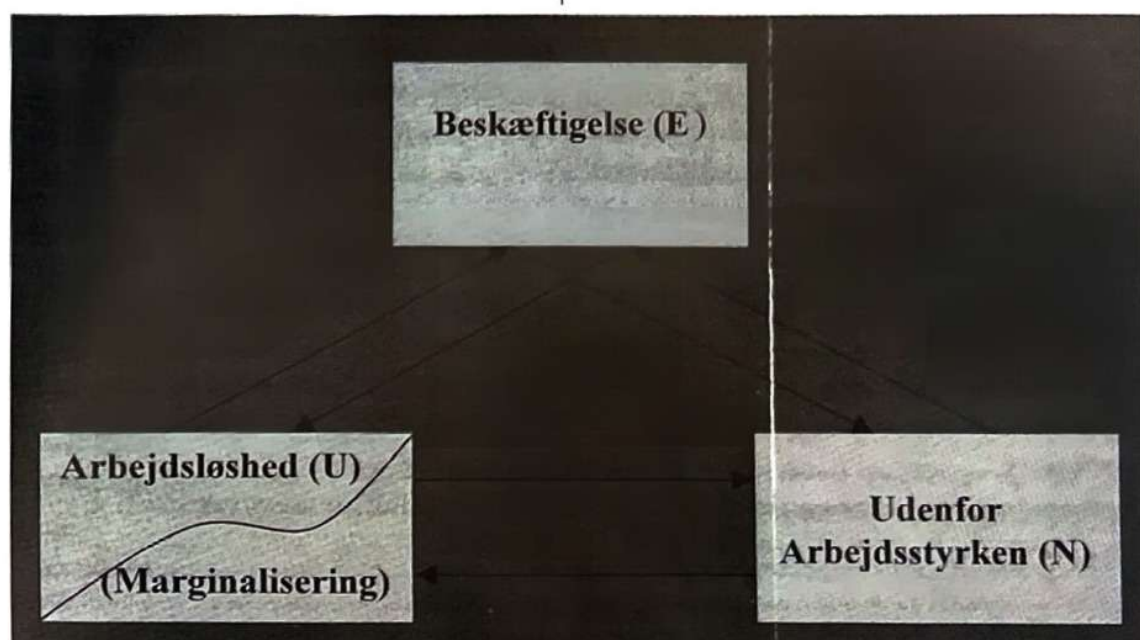
1. Interesseret i et job, men ikke aktivt søgende, og/eller
2. »Langvarigt« ledig i risiko for at forlade arbejdsstyrken

Marginalisering er således beskrevet enten ved noget adfærdsmæssigt, som er svært at observere (Geerdsen, 2002, gør et forsøg ved hjælp af arbejdskraftundersøgelserne) og/eller ved en transitions-risiko, som kan estimeres.

Hvis vi tænker i en traditionel beskrivelse af bevægelser mellem ledighed, beskæftigelse og udenfor arbejdsstyrken, vil marginaliserede således være at finde i den nedre del af boksen »arbejdsløse«, se Figur 1.³ Figurens beskrivelse lægger op til at ledige gradvis »synker« ned i boksen – væk fra beskæftigelse med retning ud af arbejdsstyrken. – efter-

hånden som de tilbringer mere tid i ledighed. Dette passer fint med den empiriske observation at sandsynligheden for at en ledig finder job er aftagende med ledighedsperiodens længde – der er negativ varighedsafhængighed i arbejdsløshed.

$$h(t) = \lim_{\Delta t \downarrow 0} \frac{\Pr(t \leq T < t + \Delta t | T \geq t)}{\Delta t}$$

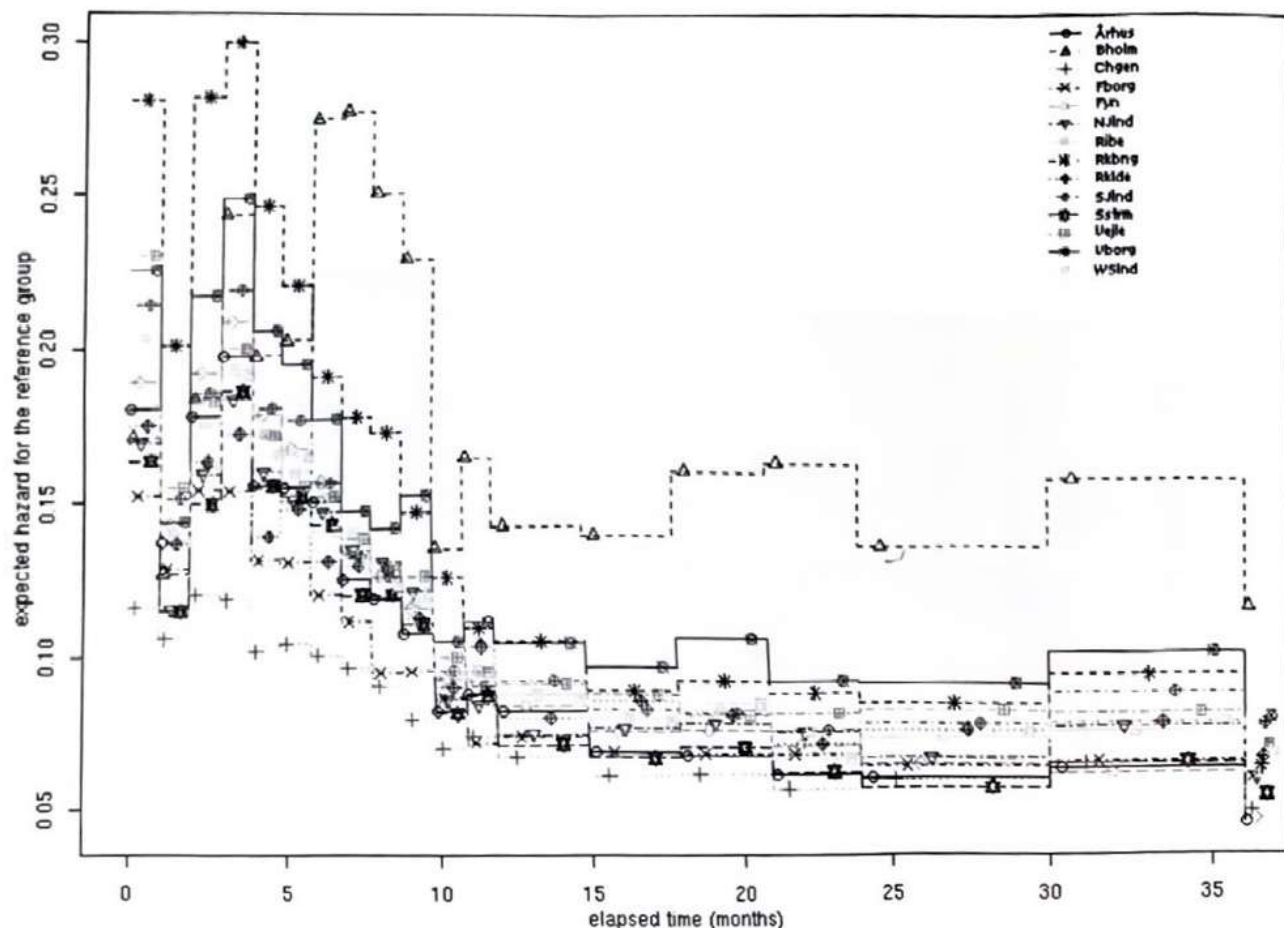
Figur 1. Bevægelser mellem forskellige tilstande på og udenfor arbejdsmarkedet

Lad os nu – for at få en lidt bedre fornemmelse for marginaliseringsbegrebet, prøve at se på bevægelser ud af arbejdsløshed til enten beskæftigelse eller ud af arbejdsstyrken. For at gøre dette må vi først definere hazard-funktionen:

Definition: Hazard-funktionen, som er en funktion af blandt andet ledighedens varighed, t , angiver (approximativt) sandsynligheden for at en given person finder job den næste uge, givet at personen har været ledig i mindst t uger. Angiv hazard-funktionen efter t ugers arbejdsløshed som $h(t)$.

Den formelle matematiske definition af hazard'en er

Den destinations-specifikke hazard funktion kan defineres som sandsynligheden for at forlade arbejdsløshed til en bestemt destination, for eksempel beskæftigelse, givet at man stadig er arbejdsløs på tidspunkt t . Figur 2 viser den destinations-specifikke hazard fra arbejdsløshed til beskæftigelse. Figuren er baseret på en estimation af en varighedsmodel, hvor hazard'en afhænger både af ledighedens varighed, af observerbare (og sågar uobserverbare) karakteristika.⁴ De viste hazard'er er beregnet for en standardperson i hvert af landets 14 amter. Figuren viser at der som ovenfor nævnt er negativ varighedsafhængighed i arbejdsløshed – hazard'en er aftagende med arbejdsløshedsperiodens længde, i hvert fald i de første to års arbejdsløshed.

Kilde: Toomet (2002)

Figur 2. Hazard'en fra ledighed til beskæftigelse

Figur 3 viser hazard'en fra arbejdsløshed ud af arbejdsstyrken. Denne hazard udviser et lidt andet mønster, idet den aftager en smule i løbet af det første halve til hele år som arbejdsløs, hvorefter den gradvist stiger igen. Lad os lege lidt videre med disse tal; definér eksklusionsrisikoen; den relative sandsynlighed for at forlade arbejdsstyrken, givet at

$$risk(t) = \frac{h_{u \rightarrow n}(t)}{h_{u \rightarrow n}(t) + h_{u \rightarrow e}(t)}$$

man forlader arbejdsløshed efter t uger: hvor $u \rightarrow n$, $u \rightarrow e$ angiver transitionerne fra henholdsvis arbejdsløshed (u) ud af arbejdsstyrken (n), og fra arbejdsløshed til beskæftigelse (e).

Denne eksklusionsrisiko er beregnet og vist i Figur 4. Her ses, at eksklusionsrisikoen stiger kraftigt med arbejdsløshedens varighed. For standardpersonen stiger risikoen således fra knap 10% til godt 20% i løbet af to års arbejdsløshed. Det er således ubehageligt klart, at den langtidsledige er i langt større risiko for at forlade arbejdsstyrken end en tilsvarende nyledig. Det vil sige, at marginaliseringsbegrebet, som defineret ovenfor, har en vis relevans.

form for aktivering, svarende til knap 80.000 fuldtidspersoner. Dette skal sammenholdes med at den samlede ledighed i 2001 var på knap 150.000 personer. Set i en international sammenhæng er Danmark også et af de lande som bruger mest på den aktive arbejdsmarkedspolitik, se for eksempel Martin & Grubb (2001), nemlig ca. 1.5% af BNP, svarende til omkring 20 mia. DKK i 2000.

I betragtning af dette ikke helt beskedne beløb er det naturligvis legitimt at spørge; hvad får vi egentlig for disse midler? Har aktivering overhovedet nogen virkning på ledigheden ud over den oplagte at de aktiverede ikke regnes som ledige i statistikken?

Der findes en del forskning omkring aktiv arbejdsmarkedspolitik, jeg vil her koncentrere mig udelukkende om den del der har med måling af effekterne på den individuelle ledighed at gøre. Indtil for nylig har man beregnet effekter af aktiveringen på den individuelle ledighed ved hjælp af »fixed effect« teknikker; Ved at se på ændringen i et individs ledighedsgrad fra året før deltagelse i aktivering til året efter elimineres individuelle »fixed effects« – faktorer som hvis de ignoreres giver skævhed i de estimerede effekter. Herved fandtes effekter som indikerede at aktivering kraftigt reducerede den individuelle ledighed. Om dette har været medvirkende til den intensive aktiveringsindsats op igennem 90'erne er uvist, men det er givet, at disse resultater overvurderer effekterne af aktivering.

Man har nemlig ved at anvende denne teknik ignoreret et problem kendt i den internationale økonometriske litteratur som »Ashenfelter's Dip«; Individer som udsættes for aktivering er alle meget ledige umiddelbart før deltagelsen. Som gruppe betragtet vil de aktiverede derfor opleve en mindre ledighedsgrad året efter aktivering end året før. Dette skyldes imidlertid ikke aktiveringen, men en *regression towards the mean* – blandt en gruppe

pe ledige vil nogle finde jobs i løbet af et år eller to. Dette har man indtil for relativt nylig tolket som aktiveringseffekter.

For at løse dette problem må man tage andre metoder i brug, nemlig varighedsmodeller eller matching-teknikker. Disse er ultrakort beskrevet i Jensen et al. (2002). For en beskrivelse af metode m.m. henvises til de nedenfor refererede artikler.

For fuldstændighedens skyld vil jeg her ganske kort referere hovedbudskabet fra nogle få af disse nyere studier, men først vil jeg kort diskutere de potentielle effekter af aktivering, herunder hvorfor effekterne kan tænkes at forøge arbejdsløsheden. Aktiveringseffekter kan tænkes at opstå på tre tidspunkter: *Før* aktiveringen finder sted kan der være en *motivationseffekt*; den forestående aktivering får nogle til at søge mere aktivt og derfor finde job, mens andre føler sig presset/stresset til at forlade arbejdsstyrken. Begge disse effekter trækker i retning af at reducere den individuelle ledighed. *Motivationseffekten* virker i den modsatte retning hvis de ledige gerne vil i aktivering. *Under* aktivering kan der være en *fastlåsningseffekt*; personer i aktivering søger mindre aktivt end de ville have gjort hvis de ikke havde været i aktivering. Denne effekt kan naturligvis også være modsat, som man for eksempel håber på i forbindelse med jobsøgningskurser. *Efter* endt aktivering er der så en decideret *aktiverings-effekt*; denne fremkommer ved at den aktiverede enten har fået forbedret sine kvalifikationer eller har fået udvidet sit netværk på arbejdsmarkedet. Det kan imidlertid også tænkes at denne forbedrede position for den ledige giver sig udslag i en stigning i reservationslønnen (den løn en ledig som minimum skal have for at ville acceptere et tilbud om beskæftigelse) eller en indsnævring af den type jobs man ønsker at søge. Der er således potentielt mange effekter af aktivering, og netto-effekten på varigheden af individuelle ledighedsperioder er ikke altid nem at beregne.

Arbejdsministeriet (2000) og Geerdsen (2002) påviser betydelige motivationseffekter af aktivering: Sandsynligheden for at forlade ledighed stiger lige inden aktivperiodens start. Jensen et al. (2003) finder antydninger af noget tilsvarende for ungeindsatsen, men her kan også økonomiske incitamenter spille ind (halvering af dagpengene efter et halvt års ledighed).

Der er, med få undtagelser, kraftige fastlåsningseffekter under aktivering, se Arbejdsministeriet (2000), Rosholm (1994, 1998) og Bolvig et al. (2001, 2002). Dette betyder at ledige som er i aktivering finder job langsommere end hvis de ikke var det. Implikationen heraf er blandt andet at tidlig aktivering kan være yderst problematisk idet man her ved risikerer at fastlåse personer, som ellers ville have fundet et job, i ledighed.

Den egentlige aktiverings-effekt afhænger af aktiveringens type. Det gennemgående resultat er, at jobtræning forøger (eller hvert fald ikke reducerer) chancen for at finde job efter endt aktivering, mens uddannelse/træning⁶ formindsker den.

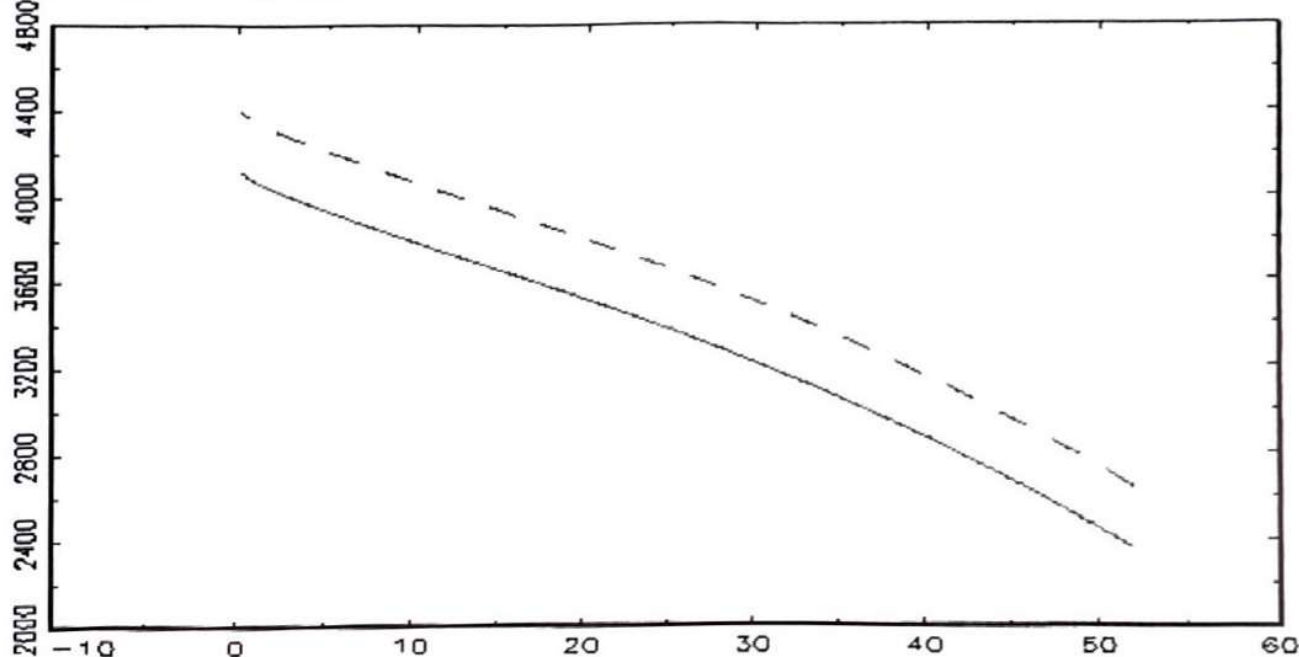
Bolvig *et al.* (2002) beregner nettoeffekten af aktivering i kontanthjælpsstystemet, hvor der tages højde for de potentielt modsat rettede effekter. De finder at kun deltagelse i jobtræning reducerer varigheden i kontanthjælpssystemet, mens alle øvrige aktiveringsformer forlænger den markant. Endvidere finder Rosholm & Skipper (2002) at nettoeffekten af deltagelse i AMU-kurser for ledige er en forøgelse af den efterfølgende ledighed.

Sammenholdes disse forholdsvist nedslående resultater med omkostningerne til aktivering er det meget nærliggende at konkludere at den aktive arbejdsmarkedspolitik er blevet alt for omfattende. En tilsvarende konklusion nås af Calmfors et al. (2002) for Sverige.

4. Reduktioner i dagpengesatsen

En anden mulighed for at påvirke ledigheds varighed er at sætte ind med økonomiske incitamenter. Dette kan gøres på forskellige måder, en af disse er ændringer i dagpenge- og kontanthjælpssatserne. For at analysere sådanne ændringer er det nødvendigt med en økonomisk model som angiver hvilke kanaler sådanne ændringer virker igennem. En sådan model er søgemodellen. Her antages at arbejdsløse og beskæftigede personer søger efter arbejde på arbejdsmarkedet. Jobtilbud »ankommer« til den enkelte efter en stokastisk proces, og når et tilbud ankommer skal den enkelte person så vælge hvorvidt tilbuddet skal accepteres eller forkastes. Det kan vises at den optimale strategi for en rationel udbyder af arbejdskraft er en reservationsløns-strategi; denne indebærer, at ethvert tilbud som giver en højere løn end reservationslønnen accepteres, men tilbud med en lavere løn forkastes. For de beskæftigede er reservationslønnen tæt relateret til den nuværende løn, mens den for de (forsikrede) ledige er tæt relateret til dagpengesatsen. Reservationslønnen er imidlertid ikke konstant; hvis langvarigt arbejdsløse får færre tilbud om beskæftigelse end nyledige vil dette naturligvis påvirke deres reservationsløn – de bliver mindre »kræsne«. Ligeledes vil andre ændringer – i den relevante fordeling af lønninger tilbuddene kommer fra, i dagpengesatsen osv. – kunne påvirke reservationslønnen i løbet af en arbejdsløshedperiode.

For at få en indikation af hvordan ændringer i dagpengesatsen vil påvirke ledigheden kan man opstille en stiliseret søgemodel for det danske arbejdsmarked, kalibrere dens parametre så den »passer« nogenlunde, og så forsøge at introducere forskellige ændringer. På min hjemmeside http://www.econ.au.dk/vip_html/mrosholm/index.html findes et sæt powerpoint slides, hvor modellen, dens forudsætninger og dens parametre er opstillet (for de som er interesserede i de tekniske detaljer). Her vil jeg blot gennemgå de vigtig-

Kilde: Toomet (2002)

Figur 5. Konsekvensen af en sænkning af dagpengesatsen for reservationslønnen

ste pointer fra analysen. Lad os antage, at vi sænker dagpengesatsen fra 90% til 80% af den hidtidige løn, og sænker dagpengeløftet tilsvarende. Figur 5 viser udviklingen i reservationslønningerne for en »typisk« lønmodtager (ugelønninger, 1997 niveau) før og efter en sådan ændring.

Den stiplede linie viser udviklingen i reservationslønnen med ledighedens varighed, målt i uger, før ændringen i dagpengesatsen, mens den fuldt optrukne linie viser udviklingen i reservationslønnen efter en sænkning af dagpengesatsen. Reservationslønnen falder således med knap 300 DKK pr. uge, når dagpengesatsen sænkes med knap 300 DKK pr. uge. Spørgsmålet er nu, hvad dette betyder for den samlede ledighed. En back-of-the-envelope beregning (se ovennævnte slides) viser, at en sådan ændring vil kunne reducere ledigheden med ca. 1.4 procentpoints (fra et

niveau på 10-11%, idet aktiverede osv. også regnes for ledige her), altså ikke nogen voldsomt stor, men på den anden side heller ikke en ubetydelig, effekt. I øvrigt svarer dette resultat fulstændig til resultater opnået på helt anderledes vis i Christensen et al. (2000) og Jensen et al. (1994), hvor sidstnævnte dog analyserer på ændringer i mindstelønninger. Det vil sige, at en sænkning af bunden i lønfordelingen vil kunne reducere ledigheden lidt, men reduktionen er ret begrænset.

En anden beregning viser i øvrigt, at næsten den samme effekt på reservationsløn og ledighed kan opnås ved først at sænke dagpengesatsen efter et års arbejdsløshed. Grunden til at dette giver samme resultat er, at personer med mindre end et års arbejdsløshed vil søge mere aktivt (eller sænke deres reservationsløn) for at finde job før de udsættes for den lavere dagpengesats.

En overset konsekvens af at sænke dagpengesatsen er imidlertid at herved gøres det mindre attraktivt at være arbejdsløs. Det betyder, at for nogle bliver det mere attraktivt at arbejde – det var denne effekt som drev resultatet ovenfor – mens det for andre bliver mere attraktivt at forlade arbejdsstyrken. Der er altså en risiko for at en sådan politik fører til øget marginalisering eller endog eksklusion, idet det må forventes at de som finder det attraktivt at forlade arbejdsstyrken i en sådan situation er de som har de dårligste udsigter på arbejdsmarkedet. Denne effekt er dog – mig bekendt – ikke undersøgt nogetsteds, og dens kvantitative betydning er derfor uvis.

5. Konklusion

Denne artikel har handlet om marginalisering og arbejdsmarkedspolitik. Omfanget af marginalisering er bekymrende, især i betragtning af det lange opsving igennem 1990'erne.

Aktivering og dagpengesatser har været diskuteret som mulige metoder til at afhjælpe marginalisering, men konklusionerne er, at aktiveringsomfanget er blevet for stort, og at der kun kan »hentes« lidt ved at ændre på dagpenge- og kontanthjælpssatser, med mindre mere drastiske ændringer end de her diskutererede overvejes.

Derfor vil jeg argumentere for at der kan være en vis *raison* i at reducere omfanget af aktivering, da denne aktivering er relativt dyr og i det store og hele virkningsløs. Jeg argumenterer ikke for at aktivering skal fjernes helt; det kan sagtens tænkes at nogle har gavn af at blive aktiveret, men som det er i dag, hvor alle med mere end 1 års ledighed bag sig (i dagpengesystemet) aktiveres det meste af tiden, opvejes disse mulige gevinster altså af tab hos andre.⁷ Dette implicerer, at det er vigtigt at kunne udpege de ledige, hvis ledighed kan reduceres ved hjælp af aktivering. Intuitionen antyder, at disse individer frivilligt vil søge deltagelse i aktivering, men her ud over kan der være et behov for at identificere

personer som er i risiko for at blive marginaliserede. Dette kræver naturligvis en forholdsvist raffineret visitationsmodel, men det er interessant at den nye arbejdsmarkedsreform netop indeholder tiltag til en sådan visitationsmodel.

Besparelsen som opnås ved at reducere aktiveringsomfanget kunne så passende bruges direkte hvor den kunne tænkes at have en effekt; ved at lade sagsbehandlerne i Arbejdsformidlingen bruge deres tid på at formidle jobs i stedet for at formidle aktiveringsforanstaltninger og lave handlingsplaner (for andre end de som har brug for dem). En effektiv formidling af jobs vil kunne nedbringe ventetiden på begge sider af markedet (ledige vil kunne finde job hurtigere og virksomheder vil kunne få de ledige stillinger besat hurtigere), føre til bedre »matches«, og derved gøre det mere attraktivt for virksomhederne at opslå ledige stillinger, og samtidigt gøre det mere attraktivt for de som har opgivet kampen om jobbene og forladt arbejdsstyrken at komme tilbage igen.

En anden konklusion er, at de økonomiske incitamenter selvfølgelig virker (omend effekten er beskeden), men at de også kan have utilsigtede virkninger, hvilket gør at man skal tænke sig grundigt om, før man gør det mindre attraktivt at være ledig; risikoen er, at nogle ledige forlader arbejdsmarkedet i stedet for at finde et job. Dette er naturligvis i sin skønneste orden, hvis konsekvensen er en sortering af de ledige i folk der vil og ikke vil arbejde, men hvis nogle som gerne vil arbejde presses og/eller stresses ud af dagpengesystemet, er effekten utilsigtet og uønskelig. En politik som giver de 'rigtige' incitamenter vil for eksempel være en kombineret skattereform og ydelsesreform; ved at sænke skatterne i bunden af indkomstfordelingen og samtidig justere overførselsindkomsterne nedad, således at disse er uændrede netto, gøres det utvetydigt mere attraktivt at være i beskæftigelse. Dette vil give de ledige øgede

incitamenten til at finde jobs, det vil ikke gøre de ledige mere tilbøjelige til at forlade arbejdsstyrken, men vil tvært imod få nogle uden for arbejdsstyrken til at søge ind i arbejdsstyrken igen.

Referencer

- Arbejdsministeriet (2000), »Effekter af aktiveringsindsatsen«. Arbejdsministeriet, København.
- Bolvig, I., P. Jensen, & M. Rosholm (2001), »Effekter af aktiveringsindsatsen i Århus Kommune«. CLS Rapport 01-01.
- Bolvig, I., P. Jensen, & M. Rosholm (2002), »The Employment Effects of Active Social Policy in Denmark«. Working Paper, Afdeling for Nationaløkonomi, Århus Universitet.
- Calmfors, L., A. Forslund & M. Hemström (2002), »Does active labour market policy work? Lessons from the Swedish experiences«, IFAU Working Paper 2002:4
- Christensen, B.J., P. Jensen, K. Poulsen, M. Rosholm and M. Svarer (2000), »The Equilibrium Search Model with Productivity Dispersion and Structural Unemployment: An Application to Danish Data«, in: Bunzel et al., eds. *Panel Data and Structural Labour Market Models*, Amsterdam, North-Holland, 85-106.
- Clark, A.E. & A.J. Oswald (1994), »Unhappiness and unemployment«. *The Economic Journal* 104: 648-659.
- Darity Jr, W. & A.H. Goldsmith (1996), »Social psychology, unemployment and macroeconomics«. *Journal of Economic Perspectives* 10: 121-140.
- Frederiksen, A., E. K. Graversen & N. Smith (2001), »Overtime work, dual job holding and taxation«. Working Paper 01-07, Nationaløkonomisk Institut, Handelshøjskolen i Århus.
- Geerdsen, L.P. (2002), »Does labour market training motivate job search? A study of incentive effects of compulsory ALMP in the Danish UI system«. Working paper, SFI.
- Jahoda, M. (1981), »Work, employment and unemployment: Values, theories and approaches in social research«. *American Psychologist* 36: 184-191.
- Jensen, P., J.E. Larsen & M. Rosholm (2002), »Aktivering – mål eller middel?« *Samfundsøkonomen* nr. 7, 2002.
- Jensen, P., M. Rosholm & N. Smith (1994), »Unemployment and Minimum Wages – A Microeconomic Analysis«, CLS Working Paper 94-08.
- Jensen, P., M. Rosholm, M. Svarer (2003), »The Response of Youth Unemployment to Benefits, Incentives, and Sanctions«, *European Journal of Political Economy* (forthcoming).
- Martin, J.P. & D. Grubb (2001), »What works and for whom? A review of OECD countries' experiences with active labour market policies«, IFAU Working Paper 2001:14
- Rosholm, M. (1994), »Effektmåling af ATB«. CLS Rapport 94-01.
- Rosholm, M. (1998), »Evaluating Subsidized Employment Programmes in the Private and Public Sector«. In Rosholm (1998), *Modelling Transitions in the Labour Market*, PhD-Series 98-03, Afdeling for Nationaløkonomi, Århus Universitet.
- Rosholm, M., & L. Skipper (2002), »Is Labour Market Training a Curse for the Unemployed? More Evidence from a Social Experiment«. Working Paper, IZA Bonn.
- Toomet, O.-S. (2002), »Regional Marginalisation processes in Denmark«. Artikel-udkast.
- Van den Berg, G. J. (1999), »Multiple Equilibria and Minimum Wages in Labor Markets with Informational Frictions and Heterogeneous Production Technologies«. Alert Research Memorandum 1999-44, Free University Amsterdam.
- Warr, P. (1987), »Work, unemployment, and mental health«. *Oxford University Press*.
- Winkelmann, L. & R Winkelmann (1998), »Why are the unemployed so unhappy? Evidence from panel data«. *Economica*, 65: 1-15.

Noter

1. Se fx. Clark & Oswald, 1994, Winkelmann & Winkelmann, 1998, Darity Jr & Goldsmith 1996 for eksempler på økonomisk forskning i ledighedens konsekvenser, og Jahoda, 1981, og Warr, 1987, for eksempler fra den socialpsykologiske litteratur.
2. Jeg har her valgt at se bort fra den litteratur som omhandler arbejdsudbud og skatter, idet denne er alt for omfattende til dette korte bidrag. Se for eksempel Frederiksen et al. (2001).
3. Denne figur er naturligvis ufuldstændig og undertrykker en del bevægelser (for eksempel bevægelser fra job til job), lige som den har aggregeret alle de mulige tilstande i tre hovedkategorier.

er, men dette er blot gjort for at fokusere på det essentielle i denne sammenhæng.

4. For flere detaljer om estimationsmetode og resultater, se Toomet (2002).
5. Se dog van den Berg (1999) for en analyse som antyder at dette ikke behøver være tilfældet.
6. Her tænkes ikke på ordinær uddannelse, men på aktivering med et indhold af træning og uddannelse, for eksempel AMU-kurser, IT-kurser, daghøjskoleophold etc.
7. På den anden side kunne jeg godt ønske mig nog-

le eksperimenter hvor man i en periode helt fjernede aktiveringssystemet overfor visse grupper af ledige for eksempel i visse arbejdsmarkedsregioner. Dette kunne danne basis for en mere skudsikker cost-benefit analyse af aktiveringsindsatsen.

8. Der er naturligvis også andre hensyn at tage, når der diskuteres skattereform, men disse ligger heldigvis udenfor denne artikels afgrænsede emne